

ZN,UA

Новини Фото та Відео Газета

Пошук... ЗНАЙТИ

Внутрішня політика Фінанси Культура Право

по-РУССКИ УКРАїнськоЮ

Мелодія українського духу

Анна Черевко 3 жовтня, 21:58

Рекомендувати 4

Твітнути

Класс 0

Мелодія українського духу

Анна Черевко 3 жовтня, 21:58

Із відчинених вікон Музею Івана Гончара в Києві лине негучна пісня. З кожним кроком по занедбаному приміщенні Національного центру народної культури спів стає дедалі гучнішим. Від потрісканих стін, заліплених фотографіями, відбивається: "За соборну вільну Україну". Такі пісні звучали тут і 45 років тому. Тоді будинок скульптора, етнографа й колекціонера Івана Гончара був Меккою для українців, що їх радянська влада кваліфікувала як націоналістів, тобто — злочинців. А керував "злочинним" хором видатний диригент, фольклорист і патріот України Леопольд Яценко.

Пісня в часи війни

За всю історію існування хору "Гомін", який став явищем у житті Радянської України з кінця 60-х і до самого розвалу комуністичної імперії, учасники гурту не пригадують часу, коли б їхній керівник не мав двох незмінних і незраджуваних атрибутів — козацьких вусів та вишиваної сорочки. Попри вільну і безстрашну демонстрацію своєї ідентичності й належності до української традиції, Леопольд Яценко не є вихідцем із села. 2 червня 1928 р. у родину інженера-електрика та вчительки української мови

навідалося велике свято. Незважаючи на попередження лікарів про надзвичайний ризик, Галина Митрофанівна Яценко не відмовилася народжувати. На світ з'явився здоровий і дужий хлопчик. Оскільки родина належала до тогочасної інтелігенції, їх не оминула мода на екзотичні закордонні імена. Порадившись, Галина й Іван вирішили, що назвуть сина Леопольдом.

"Я виріс тут, на київському асфальті, — розповість пізніше музикант. — Малим кілька років провів на Чернігівщині, де в побуті використовували українську мову. В Києві, як і більшість дітей, я вживав українську лише на уроках". Здавалося, мати мала передати своєму синові любов до української мови та культури. Але цього не сталося. Коли синові ще не виповниться і трьох років, Галина тяжко занедужає на туберкульоз і невдовзі помре. Від цієї ж хвороби піде з життя і батько Леопольда. Що саме допомогло вижити хлопцю, досі залишається загадкою. Опікуватися малим вирішує матирина сестра.

Втім, справжнього дитинства у хлопця не було. Друга Світова війна прийшла на українські землі, коли юнаку виповнилося 13 років. Голод і брак коштів погнали Яценка в село. Там він обмінював речі батьків на харчі й за копійки малював портрети загиблих, щоб хоч якось прожити. Однак саме в селі він уперше зіштовхується з тим, що змінить його життя назавжди, — українською народною піснею.

Невибагливий до навколишніх умов, загартований тяжкими роками, юнак віддає шану батьковій й вирішує здобути технічну освіту. Після успішного складання іспитів Леопольда Яценка зараховують на перший курс Політехнічного інституту. Навчання йде непогано, але щось не дає молодому хлопцеві спокою. Українська народна творчість уже міцно запала в душу. Його інтерес до української мови та культури зростає день у день, як і бажання творити.

Повороти долі

Як зазначив відомий письменник Франц Кафка: "Існують рішення, що відрізають шлях назад. Їх неодмінно треба приймати". Вочевидь, таке рішення прийняв і Леопольд Яценко. Не скінчивши першого курсу Політеху, він з'являється на порозі Київського музичного училища ім. Глієра. Яценко не має жодної музичної бази, лише тверде переконання, що повинен пов'язати своє життя з музикою. На допомогу мрії прийшов ідеальний слух. Молодика помітили і взяли на єдиний факультет, вступ до якого не потребував спеціальної підготовки, — хорового диригування.

Окрилений успіхом, Леопольд іще глибше вплутується в тенета долі. Разом із колегами з училища він їде в першу у своєму житті фольклористичну експедицію. Саме вона дає початок новій осі у його житті. Можливість поїхати до села та послухати народних пісень Яценко називає не інакше як щастям. Згодом він дізнається, що у Київській музичній консерваторії є відділення фольклору та етнографії. Не сумніваючись ані хвилини, Яценко вирішує продовжити навчання саме там. Освіта у консерваторії приносить йому такі довгоочікувані експедиції, де, блукаючи з олівцем та нотним зошитом, можна наштовхуватися щоразу на новий шедевр.

Колеги Яценка згадують, що, займаючись улюбленою справою, він легко втрачав відчуття реальності й часу. Ноти та слова, які відкривали душу українського народу, брали Яценка у полон і виводили за буденні рамки. Так, товаришам по експедиції неодноразово доводилося шукати Леопольда перед від'їздом з того чи іншого села. Зазвичай відомий у майбутньому диригент перебував із групою косарів, що поверталися додому у супроводі, звісно ж, гучної пісні.

На думку Яценка, Радянська держава робила все можливе, щоб позбавити людей духовності. Єдиними носіями культури залишалися мешканці сіл, куди руки пропаганди й антиукраїнські тренди фактично не доходили. Тут говорили українською мовою, на повен голос співали традиційних побутових пісень, а упівголоса передавали молодшим поколінням пісні релігійного та обрядового характеру. Поступово архіви

Леопольда Ященка стають усе об'ємнішими і, скажімо так, ексклюзивнішими. Фольклористу вдається записати пісні, які могли бути втрачені безслідно Проте цього йому здається замало. Українську пісню недостатньо задокументувати, вона має звучати.

Мелодії "відлиги"

Леопольд Ященко, ревний прихильник усього українського, знаходить широке коло однодумців — Василь Стус, Микола Лукаш, Микола Бажан, Алла Горська. Його запрошують до товариства шістдесятників, яке збирається в будинку Івана Гончара. Тут, серед колекції козацьких шабель і пістолів, рушників та творів мистецтва, часто обговорюється проблема відродження української культури. За вікном початок 60-х, час "відлиги", здавалося сталінський режим розвінчано, репресії, терор та "воронки" залишилися лише у спогадах. Ященко пропонує вдатися до рішучого кроку й, узгодивши із владою проведення заходу, виступити хором із давно забутими українськими піснями. Ідеологічна авантюра завершується успішно. У результаті компромісу, затушування певних релігійних акцентів — наприклад, заміни "Син божий.." на "Новий рік народився", — у 1960 р. Компартия дає дозвіл на виконання різдвяної коляди та щедрівок.

До ініціативи Леопольда Ященка приєднується й молодь. Студенти організують власні вечори української пісні. Старший колега ж допомагає їм підібрати репертуар та дає пісні, раніше ніким не записані. Маєстро пригадує, що одним із ватажків різдвяних гуртів був В'ячеслав Чорновіл. "Він завжди викрикував при зустрічі: "Слава Україні!", що в ті роки звучало як дикість", — зауважує Ященко.

Січневої ночі 1966 р. співці наважуються на нечуване нахабство — приходять до будівлі КГБ, в якій утримували Івана Світличного. Поета арештували за статтею "антирадянська агітація та пропаганда". Гурт виконав українські колядки, сподіваючись, що ув'язнений їх почує, і це поліпшить його настрої та підніме дух спротиву. Тоді це зухвальство залишилося безкарним, але вже через два роки влада почала закручувати гайки.

У 1968-му пройшли масові арешти інтелігенції. Декого, у кращих традиціях злочинного режиму, знайшли мертвим і констатували суїцид, тоді як усі докази вказували на протилежне. Леопольд Ященко з дружиною підписують лист проти закритих судилищ режиму, які відбувалися над їхніми колегами. Тоді Леопольд уперше опиняється в СІЗО з усіма супровідними обставинами. Попри значний професійний доробок та блискучий захист кількох наукових праць із фольклористики, Ященка звільняють з Інституту мистецтвознавства. Під час короткої зустрічі з дружиною Леопольд просить принести йому нотний зошит. "В екстраординарних умовах приходиться творче осяяння", — пояснить він пізніше.

За його спиною дружина та двоє дітей, а попереду — жодної перспективи працевлаштування і відрізаність від світу професійних можливостей. Один із кафебістів перестрів Леопольда Ященка на вулиці, поблизу пам'ятника Дружби народів, і повів "дружню" розмову. Чоловік зазначив, що був проти звільнення Ященка, і пропонував допомогти йому повернутися на роботу. Для цього варто було виконати невеличку примху влади — написати публічного покаянного листа. Леопольд таку пропозицію відхилив.

Епоха "Гомону"

Тяжкий період не завадив йому повернутися до улюбленої справи. Не маючи можливості працювати за спеціалізацією на офіційних засадах, Ященко влаштовується малярем, працює на заводі. Він згадує, що тоді на Подолі цілими

кварталами зносили старі будівлі. Разом із приятелями-інакодумцями вони розбирали цеглу й перепродували її. Проте відмовлятися від творчих планів ніхто не збирався.

У 1969 р. на громадських засадах Леопольд Яценко засновує етнографічний хор "Гомін". Перший виступ відбувся, за словами керівника хору, на мальовничих схилах Дніпра. Ватагою близько 30 людей "Гомін" попрямував туди на Великдень. Але це місце вподобали не лише учасники хору, згодом воно набуло популярності і вже в часи незалежної України стало називатися Співочим полем.

Поступово хор здобував славу, руйнуючи монополію радянської пропаганди на увагу громадян. За будинком Гончара встановлюють стеження, фіксуючи всіх учасників гурту.

Останньою краплею стають несанкціоновані заходи до роковин перепоховання Тараса Шевченка. 22 травня біля пам'ятника українському Кобзарю збираються хор та люди, які хочуть приєднатися до заходу. Спочатку відбулися заплановані співи хору (лунали здебільшого покладені на музику вірші поета), виступи відомих поетів, далі — хаотичні виступи, читання віршів, народної творчості, що тривали до самої ночі.

"22 травня визнали націоналістичним святом, людей розганяли озброєні кийками наряди міліції. Згодом тих, хто приходив цього дня до пам'ятника у вишиванці та з квітами, брали на підході до парку. Їх відвозили до відділків, де проводили "профілактично-роз'яснювальні" бесіди, погрозували звільнити з роботи", — ділиться спогадами Леопольд Яценко.

У 1971 р. Яценка виключають зі Спілки композиторів і забороняють діяльність хору як "націоналістичного". Шлях у видавництва, де друкувалися численні фольклорно-етнографічні праці Яценка, та на радіо чи телебачення було закрито. Того ж року молодь, яка прийшла відзначити Новий рік колядками, біля центральної ялинки, розігнала міліція, частину вивезли в автозаках. Радянська влада переслідує і його дітей. Старший син Іван мусив навчатися далеко від рідної домівки — у Луцьку. Потрапити в київські виші синові "неблагонадійного" було неможливо. На заході України він вивчає італійську та англійську мови. До речі, молодший син Тарас вирішує йти слідами свого батька. Він закінчує клас фортепіано й наразі акомпанує у найкращих залах Європи.

Напередодні Незалежності

Вичікування займає довгих

10 років. У 80-х Яценко повертається до своїх ідей про святкування Івана Купала. Звернення до всіх можливих владних інстанцій залишаються безрезультатними — дозволу на виступ хору не дають. Мовляв, репертуар видається надто архаїчним, треба гуртів побільше, сучасних пісень та співанок про радянську владу побільше.

Єдиним проблиском надії для Леопольда залишають хаотичні співаки. "Тоді на алеях парків збиралися бабусі, які співали різних пісень", — розповідає Яценко. Ухопившись за останню можливість, музикант звертається до них. Яценко приносить тексти різноманітних українських пісень, допомагає їх вивчити, керує, диригує, організовує. Він знову у своїй стихії. "Концерти" проходять із успіхом.

"Перебудова" стає часом відродження для Яценка. Його діяльність усе ще не до вподоби владі, але резонів та, головне, ресурсів для тиску й стримування дедалі менше. Леопольд знову береться за організацію хору. Тепер уже офіційно. Коли Україна стає незалежною, його поновлюють у Спілці композиторів і зараховують стаж. "Проте, — вважає Яценко, — багато років втрачено. Багато праць не написано й не оприлюднено".

Хор з'являється на різних заходах та святах, однак ніколи — як офіційний учасник. Тісні й давні зв'язки із В'ячеславом Черноволом виливаються у співпрацю з Народним

Рухом. Організований Леопольдом Ященком гурт буде першим, який наважиться заспівати "Ще не вмерла України...".

Дивак із сопілкою

Згодом Яценко намагатиметься надолужити втрачений час. Хоч годинник відрахував чимало років, Леопольд Яценко не полишає улюблену справу. Він продовжує проводити репетиції чотири рази на тиждень. Кілька разів на місяць хор виступає на заходах із вшанування українських діячів культури та мистецтва. Щодня він живе музикою. Навіть поїздки у громадському транспорті, згадують очевидці, не минали в тиші. За гру на сопілці у вагонах підземки, тролейбусах та автобусах Яценко здобув прізвисько "дивак". Але хіба щось важить думка інших, коли на шальках терезів — улюблена справа.

Німецький філософ, якого часто називали безбожником та нігілістом, визнавав усе ж одну із загальних цінностей. Фразу "Без музики життя було б помилкою" приписують Фрідріху Ніцше. Як склалося б життя Леопольда Яценка та доля української народної пісенної творчості, якби він вирішив нічого не змінювати у своєму житті й навчатися в Політехнічному інституті або взагалі не опинився б перед таким вибором, — невідомо. Проте достеменно відомо, що Яценко став однією з цеглин, які утворювали культурний український фронт у часи бездуховності й віри в одну культуру — соцреалізм і в єдину силу — непорушну Комуністичну партію. Ще й понині його хор уособлює цілий пласт національної культури й спеціалізується на відродженні народних пісень.

Іронія долі: як і в багатьох майстрів музики, життя почало відбирати у Яценка слух. Хоч Леопольд Іванович часто перепитує й не любить користуватися телефоном, він усе ще здатен диригувати співом, який лине від самого серця і виконується на повні груди.

* * *

Репетиція триває на півгодини довше заявленого часу, але маестро не спиняється. "Потрібно ще раз. Вам же завтра виступати", — керує Яценко. Незмінний перфекціоніст і знавець своєї справи, він хоче почути ідеальне виконання репертуару, який збирав усе своє життя. Нарешті голоси стихають. Хористи оточують Яценка, діляться враженнями, розповідають про успіхи, пропонують компанію дорогою додому. Забравши невеличкий портфель, музикант полишає залу Музею Гончара, де буває вже півстоліття, в супроводі колег. Він бачив, як творилася історія, він є її частиною і активним елементом. Зал порожніє.